

УДК [378.016.091.21.011.3-051:811.161.2]:376-053.5
DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2024.4.13>

Олеся СКОЛОЗДРА-ШЕПІТКО

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови імені професора Івана Ковалика,
Львівський національний університет імені Івана Франка, skolozdraolesia@ukr.net
ORCID: 0009-0002-8274-8559

ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК ВАЖЛИВА ОСВІТНЯ КОМПОНЕНТА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Впровадження інклюзивного навчання в заклади загальної середньої освіти вимагає концептуально нового підходу до підготовки вчителя-словесника, який має не лише володіти викладацькою майстерністю, мати добрі теоретичні знання, але й бути компетентним щодо роботи в інклюзивному класі. Тому мета науково-методичної розвідки – запропонувати та описати модульний курс «Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти», звернути увагу на методику навчання української мови в інклюзивному класі.

Методи дослідження: аналіз і синтез наукової, науково-методичної літератури та законодавчих документів, пропозиція та доведення науково-методичної гіпотези, узагальнення.

Запропоновано науково-методичні ідеї створення навчальної дисципліни «Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти» для студентів спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література).

Основними формами проведення занять є класична лекція, лекція-екскурсія до інклюзивно-ресурсного центру, лекція майстер-клас, гостьова лекція та практичні заняття в аудиторіях університету й інклюзивно-ресурсному центрі.

Для самостійної роботи та роботи на практичних заняттях запропоновано зробити порівняльний аналіз теми на вибір у підручниках із української мови та спеціальному підручнику з української мови для дітей із особливими освітніми потребами і з'ясувати, як адаптовано навчальний матеріал для таких учнів.

Звернено також увагу на такий важливий блок дисципліни, як адаптація матеріалів для учнів із різними видами інклюзії (аутизмом, відхиленням у пізнавальному розвитку, порушенням слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату; складними комплексними порушеннями) та різними рівнями підтримки (від першого до п'ятого). Цей блок поділено на три частини: теоретично-аналітичну (аналіз основних наукових праць та законодавчих документів і написання тез), порівняльну (порівняння підручничкового матеріалу та завдань, уміщених на різних онлайн-платформах) та креативно-практичну (створення адаптивних завдань шляхом гейміфікації, спрощення завдань, створення зображень, схем та флеш-карток тощо).

Запропоновано також ще один варіант самостійної роботи як різновид інформальної освіти – проходження безкоштовного курсу про інклюзивне навчання на відомих освітніх платформах, отримання сертифіката та захист основних положень курсу.

Підсумовано, що в освітньо-професійні програми підготовки вчителів варто додавати обов'язкові та вибіркові дисципліни, пов'язані з інклюзивним навчанням у закладах загальної середньої освіти, що полегшить роботу майбутніх вчителів в інклюзивному класі.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, адаптація навчальних матеріалів, професійна підготовка, майбутні вчителі української мови та літератури.

Olesia Skolozdra-Shepitko. FUNDAMENTALS OF INCLUSIVE EDUCATION AS AN IMPORTANT EDUCATIONAL COMPONENT OF THE LANGUAGE TEACHER'S TRAINING

The introduction of inclusive education in general secondary education requires a conceptually new approach to training a language teacher who should possess excellent teaching skills and good theoretical knowledge, as well as be competent in working in an inclusive classroom. Therefore, the purpose of the scientific and methodological research is to propose and describe a modular course «Inclusive Education in General Secondary Education Institutions», to pay attention to the methods of teaching the Ukrainian language in an inclusive classroom.

The research methods are as follows: analysis and synthesis of scientific, scientific and methodological literature and legislative documents, proposal and proof of a scientific and methodological hypothesis, generalization.

Scientific and methodological ideas for establishing the discipline «Inclusive Education in General Secondary Education Institutions» for students graduating from the specialty 014 Secondary Education of the subject specialty 014.01 Secondary Education (Ukrainian Language and Literature) are proposed.

The main forms of conducting classes are a classical lecture, a lecture-excursion to the inclusive resource center, a master class lecture, a guest lecture and practical classes in the university classrooms and the inclusive resource center.

It is proposed to make a comparative analysis of a topic in Ukrainian language textbooks and a special Ukrainian language textbook for children with special educational needs and find out how the educational material is adapted for such students for independent work and practical classes.

The attention is also drawn to such an important block of the discipline as the adaptation of materials for students with different types of inclusion (autism, cognitive developmental disabilities, hearing, vision, speech, musculoskeletal disorders; severe complex disorders) and different levels of support (from the first to the fifth). This block is divided into three parts: theoretical and analytical (analysis of basic scientific works and legislative documents and writing theses), comparative (comparison of textbook material and tasks posted on different online

platforms) and creative and practical (creation of adaptive tasks through gamification, simplification of tasks, creation of images, diagrams and flash cards, etc.).

Another option for independent work as a type of informal education is offered – attending a free course on inclusive education on well-known educational platforms, obtaining a certificate and defending the main provisions of the course.

It is summarized that compulsory and elective disciplines related to inclusive education in general secondary education institutions should be included in the educational and professional teacher training programs, which will facilitate the work of future teachers in an inclusive classroom.

Key words: inclusive education, children with special educational needs, adaptation of educational materials, professional training, future teachers of the Ukrainian language and literature.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Сьогодні впровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти стало важливим кроком у правовому, морально-етичному та психолого-педагогічному ракурсах. Тому сучасна українська школа базується на принципах гуманізму, поваги особистості, дитиноцентризму та компетентнісного підходу до навчання.

На законодавчому рівні це гарантують Закони України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту». Бачимо також, що Стандарти вищої освіти України забезпечують формування у здобувачів освіти інтегральної, загальних та спеціальних компетентностей. Відповідно до Наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736-20 «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» від 23.12.2020 року вчитель повинен володіти такими компетентностями, як: мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, здоров'язбережувальна, прогностична, організаційна, інноваційна, рефлексивна, оцінювально-аналітична, компетентності «педагогічне партнерство» та «здатність навчання впродовж життя». Ще однією компетентністю є інклюзивна, яка передбачає: 1) здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища; 2) здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами (далі ОПП); 3) здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів [7].

Тому, як слушно зауважують автори статті «Підготовка майбутніх учителів української мови до роботи в інклюзивному середовищі», робота вчителя в умовах інклюзивної освіти значно розширює його обов'язки, оскільки педагог тепер, крім основних дидактичної, виховної та розвивальної функцій, мусить

реалізовувати ще й діагностичну, корекційну, інклюзивну та рефлексивну функції [6]. Отже, цілком слушним є резюмування, що «майбутні педагоги мають отримати не лише загальну професійну, а й спеціалізовану підготовку з інклюзивної та корекційної педагогіки й психології» [6].

Отож підготовка вчителя-словесника в закладах вищої освіти мусить містити освітню компоненту, пов'язану з інклюзивним навчанням, оскільки випускники спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), потрапляючи на роботу до закладу загальної середньої освіти, нерідко працюють на посаді асистента вчителя або входять до команди супроводу дитини з ОПП. Тому **мета статті** – запропонувати та описати модульний курс «Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти», звернути увагу на методичку викладання української мови в інклюзивному класі.

Методи дослідження: аналіз і синтез наукової, науково-методичної літератури та законодавчих документів, пропозиція та доведення науково-методичної гіпотези, узагальнення.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукової літератури засвідчив, що сьогодні маємо багато ґрунтовних наукових студій, присвячених інклюзії та навчанню дітей з ОПП. Усі праці можна поділити на кілька тематичних груп: наукові роботи, що аналізують законодавчу базу інклюзивної освіти (І. Зозуля, С. Калинюк, А. Колупаєва, Н. Шматко та ін.); праці, присвячені загальнотеоретичним та практичним питанням інклюзивного навчання (О. Зоярнюк, А. Колупаєва, О. Листопад, О. Москалюк, Ю. Найда, Л. Перхун, К. Савостікова, І. Фаловська, І. Хренова, З. Шевців та ін.); наукові розвідки щодо професійної підготовки вчителів та асистентів учителів до роботи в інклюзивному класі (Я. Баранець, О. Дем'янчук, А. Колупаєва, А. Шевцов та ін.). Є уже й чимало наукових студій, присвячених особливостям навчання української мови в інклюзивному класі та підготовці вчителів-словесників до роботи з дітьми з ОПП (І. Даценко, А. Доценко,

В. Механцева, Р. Павлюк, В. Пивоваров, Н. Подлевська, О. Стадніченко, С. Стеблюк, О. Хома та ін.). Зокрема, І. Даценко та Р. Павлюк дослідили особливості адаптування навчальних завдань з української мови для учнів середнього шкільного віку з порушенням мовлення [5]; Н. Подлевська, А. Доценко та О. Стадніченко описали особливості підготовки майбутніх учителів української мови до роботи в інклюзивному середовищі, запропонували такі ефективні методи підготовки майбутніх вчителів, як кейс-метод, аналіз практичних ситуацій, адаптивну методку та методичку диференційованого навчання [6]. С. Стеблюк та С. Хома, аналізуючи наукові підходи до методики навчання мовно-літературної галузі в контексті інклюзивної освіти, виділяють три блоки щодо методики навчання мовно-літературної освітньої галузі в інклюзивному середовищі: загальнотеоретичний, психолого-педагогічний та методичний [8, с. 224]. Г. Блеч описує реалізацію компетентнісного підходу у навчанні української мови школярів із порушеннями інтелектуального розвитку [1]. У праці О. Ферт та Г. П'ятакової проаналізовано стратегії навчання письмового мовлення в учнів із гіперактивністю й порушенням уваги та запропоновано ефективну методичку удосконалення письмового мовлення в таких учнів [10].

Отже, хоч інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти впроваджено порівняно недавно, однак маємо багато ґрунтовних наукових та науково-методичних студій, навчально-методичних розробок, що сприяють ефективному функціонуванню інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Пропонуємо науково-методичні ідеї створення модульної навчальної дисципліни «Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти» для студентів освітньої програми «Середня освіта (Українська мова та література)» спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), яку викладатимуть два фахівці – фахівець спеціальної освіти та філолог-методист. Такий формат дисципліни забезпечить якісне навчання студентів, тому що фахівець спеціальної освіти зможе сформулювати в студентів загальні знання про інклюзивне навчання, різновиди інклюзії, методи роботи з дітьми з особливими потребами; розтлумачити місце інклюзивного навчання в законодавстві. Філолог-методист розвине практичні вміння роботи з такими дітьми на уроках української мови, зокрема покаже, як варто адаптувати навчальний матеріал від-

повідно до рівня підтримки дитини з особливими освітніми потребами. Корисним, на нашу думку, є запрошення й гостей лекторів – практичних фахівців у галузі інклюзивного навчання.

Пререквізитом навчальної дисципліни є психологія, а кореквізитом педагогіка, тому студентам буде неважко опанувати основну термінологію, пов'язану з інклюзивним навчанням.

Під час вивчення дисципліни пропонуємо такі форми проведення занять, як класична лекція, лекція-екскурсія до інклюзивно-ресурсного центру, лекція майстер-клас, гостьова лекція та практичні заняття в аудиторіях університету й інклюзивно-ресурсному центрі. Зокрема лекція-екскурсія до інклюзивно-ресурсного центру допоможе студентам краще побачити злагоджену роботу професіоналів, унаочнить відомості про роботу з документацією тощо. У силабусі навчальної дисципліни пропонуємо лекцію-екскурсію до Лабораторії ресурсного центру з інклюзивної освіти ЛНУ імені Івана Франка (<https://pedagogy.lnu.edu.ua/laboratory/resursnyy-tsentr-z-inkliuzyvnoi-osvity-lnu-imeni-ivani-franka>). Такі заходи передбачені Положенням про Ресурсний центр з інклюзивної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, у якому до основних завдань та функцій центру зараховано: формування інформаційної, навчально-методичної, наукової бази літератури, періодичних видань, електронних ресурсів з проблем інклюзивної освіти в академічному середовищі; організація науково-методичних семінарів для викладачів психолого-педагогічних дисциплін, методик викладання фахових предметів із питань впровадження інклюзивної освіти та ін. У лабораторії є добра матеріально-технічна база, зокрема принтер для друку шрифтом Брайля.

Філологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка має підписано кілька меморандумів про співпрацю із закладами загальної середньої освіти, тому студенти матимуть змогу прослухати лекцію майстер-клас про створення індивідуальної програми для дитини з ОПП як результат злагодженої командної роботи дирекції школи, практичного психолога, вчителів-предметників та асистента вчителя.

Важливим елементом дисципліни є поняття адаптації навчальних матеріалів з української мови для учнів з ОПП. Власне цей блок курсу складається з трьох частин. Перша частина – *теоретично-аналітична*, яка передбачає ознайомлення студентів із

науковими та науково-методичними працями, присвяченими питанням адаптації навчальних матеріалів для учнів із ОПП, детальним аналізом цих праць та написанням основних тез статей. Друга частина є *порівняльною* і передбачає порівняння матеріалів певної мовної теми для учнів без ОПП та учнів з ОПП. Для реалізації цього завдання пропонуємо порівняти матеріал чинних підручників з української мови для 6 класу. Студенти виконують письмовий порівняльний аналіз теми на вибір (наприклад, рід іменника). До уваги варто брати подання теоретичного матеріалу, систему завдань, ілюстрації, оформлення підручників. Пропонуємо саме підручники для 6 класу, оскільки для цього класу є підручник, призначений для дітей з особливими освітніми потребами (F70) [3] і його можна завантажити чи читати онлайн. Підручникові матеріали для інших класів треба адаптовувати до потреб кожного учня зокрема, зважаючи на особливості його сприймання, здатності засвоювати та відтворювати матеріал.

У третій частині, яка є *креативно-практичною*, пропонуємо студентам створити адаптовані завдання для учнів з ОПП, враховуючи різновиди інклюзії (аутизм, відхилення в пізнавальному розвитку, порушення слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату; складні комплексні порушення тощо) та рівні підтримки дитини з ОПП (від першого до п'ятого). Як зазначає О. Гаяш, адаптація навчальної частини в інклюзивному середовищі відбувається шляхом зміни самого процесу навчання, методів ознайомлення з новим матеріалом, диференціації та індивідуалізації навчання, урізноманітнення форм організації пізнавальної діяльності учнів [2]. Для створення адаптивних завдань студенти можуть використовувати гейміфікацію, спрощення завдань, візуалізацію (зображення, схеми, флеш-картки), метод ейдетики, створення інтерактивних завдань на платформах Kahoot, LearningsApp, Wordwall та ін. Цьому завданню передують аналіз кількох навчальних програм та індивідуальних планів для дітей з ОПП, а також лекція майстер-клас від учасників команди супроводу дітей з ОПП.

Ще одним важливим завданням та елементом інформальної освіти є проходження курсу, пов'язаного з інклюзивним навчанням. Для цього пропонуємо здобувачам вищої освіти перелік безкоштовних курсів на платфор-

мах «На урок», «Всеосвіта», «Prometheus», «Ранок» та ін. Щоб отримати за таке завдання бали, студенти повинні показати сертифікат та підтвердити отримані знання на захисті завдання. Для захисту пропонуємо створити презентацію, яка містить такі важливі елементи: 1. Назва курсу, автор, освітня платформа; 2. Основні теоретичні аспекти курсу; 3. Практичне спрямування курсу; 4. Самоаналіз отриманих знань (що було відомим, чого навчилися, що сподівалися почути і що варто було б додати). Крім цього, обов'язковими є відповіді на запитання викладача та інших студентів. Для такого захисту можна використати не стандартні аудиторні заняття, а, наприклад, лекцію-конференцію чи круглий стіл.

Як результат вивчення цієї дисципліни студенти мають зібрати портфоліо, яке складатиметься з таких папок: «Законодавчі матеріали щодо інклюзії», «Приклади адаптованих навчальних програм та планів», «Рубрикована бібліографія», «Електронні версії окремих наукових статей, монографій», «Корисні покликання на матеріали про інклюзію» (важливі сайти, відео, презентації), «Сертифікат та презентація-захист пройденого курсу», «Виконані практичні завдання» та інші (за бажанням). Таке портфоліо буде корисним для студентів, якщо працюватимуть у майбутньому з дітьми з ОПП.

Отже, в освітньо-професійні програми підготовки вчителів варто додавати обов'язкові та вибіркові дисципліни, пов'язані з інклюзивним навчанням у закладах загальної середньої освіти, що полегшить роботу майбутніх вчителів в інклюзивному класі. Хоч, безумовно, робота з дітьми з ОПП потребує індивідуального підходу, толерантного ставлення та розуміння відповідальності за навчання особливої дитини. Навіть учні з однаковим діагнозом по-різному сприйматимуть навчальний матеріал, тому завдання вчителя та асистента вчителя максимально сприяти засвоєнню кожної мовної теми.

Перспективи дослідження. Перспективним є дослідження методики створення адаптивних завдань з української мови та літератури відповідно до різновидів інклюзії та рівнів підтримки дитини з ОПП, а також опис навчального алгоритму проектно-командної роботи – створення (адаптації) індивідуальної навчальної програми для учнів з ОПП (1–2 рівнів підтримки).

Література:

1. Блеч Г. Компетентнісний підхід у навчанні української мови школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Том 1. № 16, Київ. 2020. С. 44–60. DOI: <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i16.140> (дата звернення: 12.12.2024)

2. Гаяш О. В. Сутність процесів адаптації та модифікації для ефективності навчання учнів з особливими освітніми потребами. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 27-28 травня 2021 року*. Кам'янець-Подільський. 2021. С. 172–174.
3. Гнатенко В. С. Українська мова: підручник для осіб з особливими освітніми потребами (F70). 6 клас. Київ, 2020. 192 с.
4. Механцева В. М., Сокурено В. В. Особливості адаптації навчальних матеріалів з української мови для учнів середнього шкільного віку з порушенням мовлення. *The XVIII International Scientific and Practical Conference «Actual scientific ideas of the development of the latest technologies» (May 06–08, 2024, Lisbon)*. Lisbon, Portugal. 2024. С. 203–209. URL: <https://euconf.com/wp-content/uploads/2024/04/ACTUAL-SCIENTIFIC-IDEAS-OF-THEDEVELOPMENT-OF-THE-LATEST-TECHNOLOGIES.pdf#page=204> (дата звернення: 06.07.2024).
5. Павлюк Р. О., Даценко І. Особливості адаптування навчальних завдань з української мови для учнів середнього шкільного віку з порушенням мовлення. *Освітологічний дискурс*. 2023. № 4 (43). <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2023.414> (дата звернення: 10.07.2024).
6. Подлевська Н. В., Доценко А. О., Стадніченко О. О. Підготовка майбутніх учителів української мови до роботи в інклюзивному середовищі. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/50176/1/A_Dotsenko_N_Podlevska_O_Stadnichenko_PA_FKU.pdf.pdf DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13789519> (дата звернення: 10.12.2024).
7. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: наказ М-ва розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № v2736915-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 27.12.2024).
8. Стеблюк С., Хома О. Наукові підходи до методики навчання мовно-літературної освітньої галузі в контексті інклюзивної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 66. Т.3. 2023. С. 222–226. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-3-32> (дата звернення: 10.12.2024).
9. Стеченко Т. О., Тютюнник О. М. Підготовка майбутніх вчителів філологів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі: практичні аспекти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2023. № 23(179). С. 120–124. DOI: 10.58407/visnik.232320 (дата звернення: 10.12.2024).
10. Fert O., Pyatakova H. Written language teaching strategies for students with attention deficits. *English Studies in NBU*. Т1, № 9, (2024). Р. 95–106. DOI: <http://dx.doi.org/10.33919/esnbu.24.1.6> (дата звернення 15.12.2024).